

## סוכות וענין ארץ ישראל

[נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, סוכות תשע"ה]

### ספר ויקרא פרק כג, פסוקים לד-מג:

- [א] (פסוק לד) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לֵה': (לה) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קוֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבוּדָה לֹא תַעֲשׂוּ: (לו) שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרְבוּ אֵשֶׁה לֵה'. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קוֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵשֶׁה לֵה' עֲצַרְתֶּם הוּא כָּל מְלֶאכֶת עֲבוּדָה לֹא תַעֲשׂוּ:
- [ב] (לז) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם מִקְרָאֵי קוֹדֶשׁ לְהִקְרִיב אֵשֶׁה לֵה' עוֹלָה וּמִנְחָה זָבַח וּנְסֻכִים דַּבֵּר יוֹם בַּיּוֹמוֹ: (לח) מְלֶבֶד שְׁבַתֹת ה' וּמְלֶבֶד מִתְּנוּתֵיכֶם וּמְלֶבֶד כָּל דְּרִיכֵיכֶם וּמְלֶבֶד כָּל נְדֻבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לֵה':
- [ג] (לט) אַךְ בְּחַמְשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ תַּחֲוּגוּ אֶת חַג ה' שִׁבְעַת יָמִים, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שְׁבַתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שְׁבַתוֹן: (מ) וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הַדָּר פְּפוֹת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֲבוֹת וְעֲרָבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: (מא) וְחֻגוֹתֶם אוֹתוֹ חַג לֵה' שִׁבְעַת יָמִים בְּשָׂנָה, חֲקַת עוֹלָם לְדוֹרוֹתֵיכֶם בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַחֲוּגוּ אוֹתוֹ: (מב) בְּסֻכּוֹת תִּשְׁבּוּ שִׁבְעַת יָמִים, כָּל הָאֲזָרַח בְּיִשְׂרָאֵל יִשְׁבּוּ בְּסֻכּוֹת: (מג) לְמַעַן יֵדְעוּ דוֹרוֹתֵיכֶם כִּי בְּסֻכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

קובץ פסוקים הנ"ל מורכב משלושה חלקים.

- 1) **בחלק הראשון** נצטוינו על חג הסוכות אבל פרט לאיסור מלאכה והבאת הקרבן, לא נודע באלו מצוות עם ישראל יקיים מצוות החג.
- 2) **אח"כ** יש כבר סיכום כללי לכל הפסוקים שקדמו "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם" וכאילו עזבה התורה את הנושא של סוכות.
- 3) **ובחלק השלישי** חוזרת התורה לנושא של סוכות ומפרטת מצות ארבעה מינים, וכן ענין לשבת בסוכות. כן יש לשים לב שהתורה הוסיפה ביטוי יחודי בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ, כלומר המצוה הזו שייכת רק אחרי שנגיע לארץ ישראל.

הרב אליעזר ולדנברג דן בנושא זה (שו"ת ציץ אליעזר, חלק ז סי' ל"א) ומביא דעתו של הרב ישראל ועלץ (ראב"ד בודאפט) שהתורה מלמדת בזה שאנשי דור המדבר לא קיימו מצוות ד' מינים ולא ישיבה בסוכה. מה הנימוק לזה? ראשית, מניין להם במדבר כפות תמרים, וכן אתרוגים וכן הדסים וערבי נחל? ושנית, לענין המצוה לשבת בסוכה, אם לדעת ר' עקיבא (סוכה דף י"א) שבמדבר, יָשְׁבוּ בְּסֻכּוֹת ממש כל משך ארבעים שנה, מה הטעם לצוות לעשותם לעשות כך שבעה ימים אלו? [הרי כבר הם יושבים בסוכות!] ואם לדעת ר' אליעזר שישבו תחת ענני כבוד, מה טעם לצוותם להכין סוכות פשוטות ולצאת מתחת לעננים? והרב ועלץ מבקש מהרב ולדנברג להביא סימוכין לחידושו זה.

ענה הרב ולדנברג כי הרמב"ם ב"מורה נבוכים" (ח"ג פרק מג, בתרגום מהר"י קאפח) כותב:

"ארבעה מינים שבלולב היא שמחה וששון על יציאתם מן המדבר שהיה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון, ומים אין לשתות, אל מקום עצי פרי ונהרות [כלומר ארץ ישראל] לפיכך נלקח לזכרון לכך – הנָּאָה שבפירותיה [אתרוג], ובעל הריח הטוב [הדס], והעֵלִים הנָּאִים [כפות תמרים] וגם הנָּאָה שבעשבותיה, כלומר ערבי נחל.

וממשיך הרמב"ם: "וארבעת המינים הללו הם אשר כוללים שלשה דברים: האחד רבוי מציאותם בארץ ישראל באותו העת, ויכול כל אחד להשיגם. והענין השני הם היותר נאים במראיהן וחזותן, ומהן בעלי ריח טוב והם אתרוג והדס. אבל לולב וערבה הרי הם נעדרי ריח טוב ורע. השלישי, שעומדין במראיהן כל שבעת הימים, מה שלא יתכן כן באפרסקים וברמונים ובפרישים ובקרוסטומלין ודומיהן". עכ"ל רמב"ם.

הרי ברור מלשונו שלא קיימו מצוות אלו בהיותם במדבר, אלא בעת שהגיעו לארץ ישראל.

עוד מציין הרב ולדנברג, כי בפירוש המשנה לרמב"ם (הקדמתו לזרעים, מהד' מוסד הרב קוק, עמ' י') בענין זיהוי "פרי עץ הדר" כותב: "ראינו בלי ספק מיהושע עד עכשיו שהאתרוג הוא הניטל עם הלולב בכל שנה ואין מחלוקת בזה". ולמה לא אמר רמב"ם "מאז משה רבנו"? אלא כנראה דעתו היא כי רק מאז ימי יהושע קיימו מצוה זו.

וכן מצאנו לענין קיום מצות הישיבה בסוכה, כותב נחמיה בימי שיבת ציון אחרי חורבן בית ראשון (פרק ח, פסוקים טז-יז): (טז) וַיֵּצְאוּ הָעָם וַיָּבִיאוּ וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם סֹפֹת אִישׁ עַל גִּגּוֹ וּבְחֻצְרוֹתֵיהֶם וּבְחֻצְרוֹת בְּיַת הָאֱלֹהִים וּבְיַחְזוֹב שְׁעַר הַמִּיּוֹם וּבְיַחְזוֹב שְׁעַר אֶפְרַיִם: (יז) וַיַּעֲשׂוּ כָּל הַקְּהָל הַשְּׂבִיּוֹת מִן הַשְּׂבִיּוֹת וַיֵּשְׁבוּ בְּסֹפֹת כִּי לֹא עָשׂוּ מִיָּמֵי יֵשׁוּעַ (=יהושע) בֶּן נֹון כִּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַהוּא, וַתְּהִי שְׂמֵחָה גְדוֹלָה מְאֹד". ולמה הזכיר הפסוק דוקא "יהושע" ולא משה רבנו?

וכן משמע גם מדברי **רשב"ם** (סוף פרשת אמור, ויקרא כג, פסוק מג) וזו לשונו: "וזה טעמו של דבר חג הסוכות 'תעשה לך באספך מגרנד ומיקבך', באספך את תבואת הארץ, ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר. למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה. **ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב**, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון. וזכרת את כל הדרך אשר הולכת ה' אלהיך זה ארבעים שנה וגוי' ויאכילך את המן' וגוי'. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת? כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וכו' ואכלת ושבעת ורם לבבך ושכחת את ה' וגוי' ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל' (דברים ח, ב-יד). ולכך יוצאים מבתיים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות **לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשָׁבֵת**". [עכ"ל רשב"ם]

ובזה מבואר מדוע המקרא (ויקרא כג) פירש במפורש "בְּאֶסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ". ובזה גם מבואר מה החילוק, מדוע קבוצה ראשונה של הפסוקים רק אסרה ענין מלאכה, וציונה על הקרבן. כי רק זה מה שקיימו אבותינו במדבר. והקבוצה השלישית של הפסוקים שם מדובר על חידוש הציווי בארץ ישראל.

עוד חבר לראשונים אלו הוא ר' **מנחם זרח**, תלמידו של הרב יהודה בנו של הרא"ש, בספרו "צידה לדרך" (מאמר ד, כלל ו פרק א) ולשונו ממש היא העתק מדברי רמב"ם.

וכן מפורש **במהר"י אברבנאל** (על פסוקנו, במהד' שנת תשכ"ד עמ' קמו): אברבנאל על ויקרא - פרק כג פסוק לג; כד, ט) 1) "וערבי נחל" - מפני היותם גדלים על המים. ולפי שלא היו במצרים וכל שכן במדבר, נחלי מים עיינות ותהומות, לכך צוה כשיבואו אל ארץ נחלי מים ישמחו בערבותיה...

לפי שלא יאמרו ישראל, שבהיותם חוצה לארץ לא יחוגו אותם שבעת ימים, כיון שאין להם שמה לא ארץ ולא אסיפת תבואותיהם, הנה להסיר הספק הזה אמר עוד: 'וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה חוקת עולם'. רוצה לומר, על כל פנים תחוגו שבעת ימים לדורות בין בארץ בין בחוצה לארץ. ולא יהיה אז הסימן באסיפת התבואות, כי אם שי'בחדש השביעי תחוגו אותו'. ונתן הסיבה למה גם בגלות יחגוהו? באמרו: 'בסכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם'. רוצה לומר: שתי סיבות היו בחג הזה. ואף שאחת מהן תפסק, והיא אסיפת התבואות, הנה נשארה הסיבה השנית, והיא **לזכרון הסוכות אשר ישבו בהם ישראל בצאתם מארץ מצרים**. ולכן ראוי שיחוגו כל שבעת הימים על כל פנים: וכו' וכו'.

[וממשיך ר"י אברבנאל] וענין זה, שמפני שאדם מתוך הטובה מְבַעֵט, צוה יתעלה שכאשר ישבו ישראל בבתיים וארצם אשר ינחלו, לפי שלא ראו עיניהם את ישועת ה' אשר גאלם וגמלם כרוב חסדיו, שכדי שלא ירום לבבם וישכחו חסדיו, יעשו זכר וסימן לזכור הטוב אשר קבלו ממנו יתעלה, כשיצאו מבתיים וישבו בסוכות שבעת ימים, כדרך אנשי מחנה וחוני המדבר, לאות ולזכרון כי כן ישבו בני ישראל בצאתם ממצרים והלכו במדבר". [עכ"ל לעניננו] הרי ברור ממשמעות דבריו שבמדבר עצמו לא נהגו מצוה זו.

2) עוד כתב מהר"י אברבנאל שאחד מהרעיונות המרכזיים של חג הסוכות הוא להודות להקב"ה שהביא אותנו אל ארץ חמדה, טובה ורחבה. וכך לשונו על מה שהתורה חוזרת על מצות סוכות בספר דברים (פרק טז פסוק יג-יז, מהד' תשכ"ד עמ' קמח) – "למה היו הַרְגָלִים שלושה, לא פחות ולא יותר? ואומר בסיבת זה, שישראל קבלו מהשם יתעלה שלשה חסדים גדולים, והם: [א] יציאת מצרים, [ב] ומתן תורה, [ג] וירושת הארץ. ולכן צוה שיעלו לביתו שלש פעמים בשנה: בחג המצות - להודות לה' על שהוציאם ממצרים. ובחג השבועות - להודות לפניו על שנתן להם את התורה. **ובחג הסוכות - להודות לפניו על הארץ ועל תבואותיה...** שישראל קבלו מהשם יתעלה שלשה חסדים גדולים, והם: יציאת מצרים, ומתן תורה, וירושת הארץ. ולכן צוה שיעלו ג' פעמים... **וחג הסוכות היה גם הוא שבעת ימים, מפני שבעת המינים שנשתבחה בהן ארץ ישראל**" [עכ"ל מהר"י אברבנאל].

הרי שהרעיון של שבח ארץ ישיבתנו בארץ ישראל הוא לב הענין!

הודות לדברי ר' מנשה כהן (בספרו "סוכת דוד", ח"א עמ' רמז-רמט) מצאנו ראשון נוסף, והוא ר' **אלעזר מורמיזא**, "הרוקח", (בספרו בעמ' קיז) וכך הוא אומר:

"בסוכות תשבו שבעת ימים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות השבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים וכו' כשצרו על ארץ האמורי של סיחון ועוג ועל כרכים שבארץ כנען, אז ישבו ישראל בסוכות כמו שכתוב 'ויאמר אוריה אל דוד: הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות, ואדוני יואב ועבדי אדוני עלפני השדה חונים, ואני אבוא אל ביתי לאכול ולשתות?' (שמואל-ב יא, יא). כי בשדה היה מסכך עליהן עד שכבש רבת בני עמון. כך ישראל עד שכבשו ארץ כנען. וזהו 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל כשצרים את האומות. וכל זמן שלא כבשו וחילקו קורא 'יציאת מצרים' כמו שכתוב 'אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים' (דברים ד, מו) והיא בשנת הארבעים.

[וממשיך רבנו הרוקח] "וזהו למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי שלא יחשבו 'מאבותינו אברהם ויצחק ויעקב אנחנו יושבים בארץ' [ישראל]. אלא ידעו שיצאו ממצרים וצרו על הערים [בארץ כנען] ונתנם [הקב"ה] ביד ישראל. ומה שכתוב בעזרא [נחמיה ח, טז-יז] 'כי לא עשו (כן) מימי יהושע בן נון' ולא אמר 'מימי משה? לפי שמה לא כיבש רק סיחון ועוג, אבל יהושע לכד וכבש כל הערים וכו' וכו'.

'למען ידעו דורותיכם' שהקב"ה הוציאם ממצרים ; וכשצרים על הערים של מלכים ישבו בסוכות עד שכבשום, כדי שיקיימו מצוות התלויות בארץ" [עכ"ל רוקח לענייננו]

הרי ברור מדבריו כי אחד מעיקרי חגיגתנו על חג סוכות הוא המאורע הכביר שבעז"ה כבשנו את ארץ ישראל וישבנו בה.

ישמעו בני דורנו לְקַח נפלא זה שהגישו לנו גדולי קדמונינו.